

مستشرقان و حدیث

نقد و بررسی دیدگاه‌های گلدزیهر و شاخت

سهیلا شینی میرزا

نشر مستشرقان

تهران

۱۳۸۵

مستشرقان و حدیث

نقد و بررسی دیدگاه‌های گلدزیهر و شاخت

سهیلا شینی میرزا

ناشر: هستی‌نما، حروفنگار و صفحه‌آرا: سید محمد میری

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، بهار ۱۳۸۵،
شمارگان: ۱۱۰۰، قیمت: ۱۹۰۰ تومان، ۲۸۰ صفحه، شابک: ۰-۲۲-۸۲۱۴-۹۶۴
همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشر هستی‌نما

نشانی: تهران، ص. پ- ۷۵۳-۱۳۱۴۵

تلفن: ۰۹۱۲۱۵۲۱۰۳۸

تلفکس: ۰۲۱-۶۹۱۴۷۶۵

توزیع: ۰۲۵۱-۲۹۱۹۲۴۱

E-mail: Hastinama@mail.com

www.Hastinama.com

شینی میرزا، سهیلا، ۱۳۴۱ -

مستشرقان و حدیث: نقد و بررسی دیدگاه‌های گلدزیهر و شاخت /

سهیلا شینی میرزا. — تهران: نشر هستی‌نما، ۱۳۸۵.

ISBN 964-8214-21-2

۱۹۰۰۰ ریال

۲۸۰ ص.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص [۲۵۵] - ۲۶۴؛ همچنین به صورت زیر نویس.

نمایه

۱. گلدتسهیر، ایگناتس، ۱۸۵۰ - ۱۹۲۱ م. - نظریه درباره حدیث.

۲. شاخت، یوزف، ۱۹۰۲ - ۱۹۶۹ م. - نظریه درباره حدیث. ۳. خاورشناسان -

نقد و تفسیر. الف. عنوان. ب. عنوان: نقد و بررسی دیدگاه‌های گلدزیهر و شاخت.

۹۵۶

DS ۶۱/۸۵/ش ۹م ۵

۱۳۸۵

فهرست اجمالی

بخش یکم: کلیات ۱۹

فصل اول: تاریخچه استشرق ۲۱

فصل دوم: استشرق و حدیث ۵۱

بخش دوم: نقد و بررسی دیدگاه‌های حدیثی گلدزیهر ۱۱۵

فصل اول: زندگی‌نامه علمی گلدزیهر (۱۸۵۰-۱۹۲۱) ۱۱۷

فصل دوم: نقد و بررسی دیدگاه‌های گلدزیهر ۱۲۹

بخش سوم: نقد و بررسی دیدگاه‌های حدیثی شاخت ۱۶۷

فصل اول: زندگی‌نامه علمی شاخت (۱۹۰۲-۱۹۶۹) ۱۶۹

فصل دوم: نقد و بررسی دیدگاه‌های شاخت ۱۸۳

فهرست منابع ۲۵۵

نمایه ۲۶۵

فهرست

۱۳	 مقدمه
۱۳	 فراگیری حدیث:
۱۴	 حفظ حدیث:
۱۴	 نقل حدیث:
۱۵	 مذاکره حدیث:
۱۹	 بخش یکم: کلیات
۲۱	 فصل اول: تاریخچه استشراق
۲۱	 ۱. مفهوم استشراق
۲۵	 ۲. ضرورت بحث و پژوهش در زمینه استشراق
۲۷	 ۳. تاریخچه شکل‌گیری استشراق
۳۰	 ۴. انتقال میراث فرهنگی اسلام به غرب
۳۸	 ۵. علل و انگیزه‌های توجه مستشرقان به میراث شرقی
۳۹	 ۱. نظریه بدینانه
۴۱	 الف - انگیزه‌های دینی
۴۱	 ب - انگیزه‌های تبشیری
۴۲	 ج - انگیزه‌های استعماری
۴۲	 د - انگیزه‌های علمی
۴۲	 هـ - انگیزه‌های روانی
۴۲	 ۲. نظریه خوش‌بینانه

۳. نظریه میانه ۴۴
۶. ابعاد مطالعات خاورشناسان ۴۶
- فصل دوم: اشتراق و حدیث ۵۱
۱. شکل‌گیری مطالعات خاورشناسی در حوزه حدیث ۵۱
۲. آشنایی با خاورشناسان در حوزه حدیث ۵۴
۱. هربلو (۱۶۲۵-۱۶۹۵) خاورشناس فرانسوی ۵۵
۲. ماتئوز (؟) خاورشناس انگلیسی MATTHEWS, B ۵۶
۳. شهرنگر، آلویس (۱۸۱۳-۱۸۹۳) خاورشناس اتریشی Sprenger, Al ۵۶
۴. وستفیلد (۱۸۰۸-۱۸۹۹) خاورشناس آلمانی Heinrich Ffrdinand ۵۹
۵. ویلیام مویر (۱۸۱۹-۱۹۰۵) خاورشناسی انگلیسی WILLAM ۶۰
۶. آلوارد (۱۸۲۸-۱۹۰۹م) خاورشناس آلمانی AHLWARDT ۶۱
۷. شون (۱۹۱۳م-۱۸۴۴م) خاورشناس بلژیکی VICTOR ۶۲
۸. هودا (۱۸۴۰م-۱۹۱۶م) خاورشناسی فرانسوی HOUADAS, O ۶۳
۹. گلدزیهر (۱۸۵۰م-۱۹۲۱م) ۶۴
۱۰. کایتانی (۱۸۶۹م-۱۹۲۶م) خاورشناسی ایتالیایی LEONE ۶۴
۱۱. هیار (۱۸۵۴م-۱۹۲۷م) خاورشناس فرانسوی HUART, CL ۶۵
۱۲. هوروفتیس (۱۸۷۴م-۱۹۳۱م) خاورشناس آلمانی HOROVITZ ۶۵
۱۳. لامنس (۱۸۶۲م-۱۹۳۷) خاورشناس بلژیکی HENRI ۶۶
۱۴. آرنست جان ونسینک (۱۸۸۲-۱۹۳۹م) خاورشناس هلندی ARENT ۶۹
۱۵. آسین پالاسیوس (۱۸۷۱-۱۹۴۴م) خاورشناس اسپانیایی MIGUEL ۷۰
۱۶. تورای (۱۸۶۳م-؟) خاورشناس آمریکایی TORREY, CB.C ۷۱
۱۷. یونبل (جوین بول) (۱۸۶۶-۱۹۴۸م) خاورشناس هلندی THEODOR ۷۱
۱۸. ز ترستین (۱۸۶۶م-۱۹۵۳م) خاورشناس سوئدی KAPL ۷۵
۱۹. کارل بروکلمان (۱۸۶۸-۱۹۵۶م) خاورشناس آلمانی CARL ۷۶
۲۰. مارسه (۱۸۷۴م-۱۹۵۴م) خاورشناس فرانسوی WILIAM ۷۷
۲۱. شاخت (۱۹۰۲م-۱۹۶۹م) ۷۸

۲۲. رابسون (۱۸۹۰م - ۱۹۸۱م) خاورشناس انگلیسی J. Robson ۷۸
۲۳. یوهان [جان] فوک (۱۸۹۴م - ؟) خاورشناس آلمانی J. FÜCK ۷۹
۲۴. مونتگمری وات (۱۹۰۹م - زنده) خاورشناس اسکاتلندی ۸۰
۲۵. فان اس (۱۹۳۴م - زنده) خاورشناس Josef Vaness ۸۳
۲۶. مایکل کوک (۱۹۴۰م - زنده) خاورشناس انگلیسی - آمریکایی ۸۴
۲۷. اِتان کلبِرگ (۱۹۴۳م - زنده) Etan Kohlberg ۸۵
۲۸. موتسکی (۱۹۴۷ - زنده) خاورشناس Motzki Harald ۸۷
۲۹. آلبرت گراهام، خاورشناس آمریکایی William Albert Graham ۸۹
۳۰. یونبل (معاصر) خاورشناس هلندی G.H.A. Juynbdl ۹۰
۳. فعالیت‌های حدیثی مستشرقان ۹۳
- یک. معجم‌نگاری و فهرست‌نویسی ۹۷
۱. فهرس المخطوطات العربية في مكتبة برلين ۹۷
۲. مفتاح كنوز السنة ۹۸
۳. المعجم المفهرس لالفاظ الحديث النبوی ۹۹
- دو. ترجمه ۱۰۱
- سه. تصحیح و نشر ۱۰۲
- چهار. تألیف و نگارش ۱۰۳
۴. جریان‌ها و مكاتب خاورشناسی در خوزه حدیث ۱۰۶
۱. جنبه تاریخی ۱۰۶
۲. نوع فعالیت ۱۰۶
۳. جنبه جغرافیایی ۱۰۷
۴. جنبه موضوعی ۱۰۸
۵. نوع نگاه ۱۰۹
- مرحله نخست: دوره قرون وسطی ۱۰۹
- مرحله دوم: قرن هجده و نوزده ۱۰۹
- مرحله سوم: قرن نوزده و بیست ۱۰۹

۱. آشنایی اولیه و غیر علمی با حدیث ۱۱۰
۲. پژوهش های آکادمیک و نقادانه پیرامون حدیث ۱۱۱
۳. نگاه نقادانه خاورشناسان غربی به پژوهش های پیشین غرب ۱۱۲
- بخش دوم: نقد و بررسی دیدگاه های حدیثی گلدزیه ۱۱۵
- فصل اول: زندگی نامه علمی گلدزیه (۱۸۵۰-۱۹۲۱) ۱۱۷
- آثار ۱۱۹
- الف. کتاب ها ۱۱۹
- ب. مقالات ۱۲۰
۱. درس هایی درباره اسلام ۱۲۱
۲. گرایش های تفسیری در میان مسلمانان ۱۲۳
۳. مطالعات اسلامی ۱۲۵
- فصل دوم: نقد و بررسی دیدگاه های گلدزیه ۱۲۹
۱. اصطلاح «سنت» و «حدیث» ۱۳۰
۲. ماهیت حدیث ۱۳۶
۳. تداوم نقل شفاهی احادیث تا پس از قرن دوم ۱۴۱
۴. عدم توجه به نقد متن ۱۵۲
- بخش سوم: نقد و بررسی دیدگاه های حدیثی شاخت ۱۶۷
- فصل اول: زندگی نامه علمی شاخت (۱۹۰۲-۱۹۶۹) ۱۶۹
- الف - نسخه شناسی و فهرست نگاری ۱۷۱
- ب - تحقیق و تصحیح نسخه های خطی ۱۷۱
- یک. متون فقهی ۱۷۱
- دو. پزشکی ۱۷۲
- ج - تحقیقات کلامی ۱۷۲
- د - تحقیقات فقهی ۱۷۳
۱. اصول الفقه ۱۷۵
۲. اصول الشریعة المحمدية ۱۷۷

۱۸۱	۳. ارزیابی مجدد احادیث اسلامی
۱۸۳	فصل دوم: نقد و بررسی دیدگاه‌های ساخت
۱۸۴	۱. نادرستی انتساب اکثر احادیث فقهی به پیامبر و صحابه
۱۹۵	۲. قاعده ساخت در شناخت احادیث جعلی و ساختگی
۱۹۶	شاهد اول
۱۹۷	شاهد دوم
۱۹۷	شاهد سوم
۱۹۸	شاهد چهارم
۱۹۹	شاهد پنجم
۲۰۳	شاهد اول
۲۰۴	شاهد دوم
۲۰۴	شاهد سوم
۲۰۴	شاهد چهارم
۲۰۵	شاهد پنجم
۲۱۱	۳. شکل‌گیری اسناد روایات در قرن دوم و سوم
۲۳۱	اسناد الام
۲۳۱	۴. خروج شریعت از قلمرو دین
۲۴۱	موضوعات فقهی در قرآن
۲۴۹	جمع‌بندی و پیشنهادات
۲۵۵	فهرست منابع
۲۵۵	الف - کتابهای عربی و فارسی
۲۶۳	ب - نشریات
۲۶۴	ج - منابع لاتین
۲۶۵	نمایه

مقدمه

یکم . حدیث دومین منبع دین شناسی پس از قرآن کریم است ؛ و لکن به جهت حجم گسترده احادیث می توان گفت بیشترین تأثیر را در فرهنگ مسلمانان داشته است. بسیاری از علوم اسلامی در دامن حدیث متولد شد و گسترش یافت. مسلمانان از قرون اولیه به حفظ و نگهداری و ترویج حدیث اهتمام داشتند و این اهتمام را از پیامبر و اهل بیت او آموختند. سخنانی که از پیامبر و ائمه در فضیلت حدیث صادر شده نقش مهمی در این گرایش میمون و مبارک داشت، سخنانی از قبیل:

فراگیری حدیث:

المحاسن: بعض اصحابنا، عن ابن اسباط، عن ابيه، عن احمد بن النضر عن عمرو بن شمر عن جابر عن أبي جعفر عليه السلام قال: قال لي: يا جابر والله لحدیث تصیبه من صادق في حلال و حرام خیر لك مما طلعت علیه الشمس حتی تغرب!^۱

جابر نقل می کند از امام باقر عليه السلام، که آن حضرت فرمودند: ای جابر به خدا سوگند، حدیثی که از فردی صادق در زمینه حلال و حرام به دست آوری، از آنچه خورشید بر آن می تابد تا غروب کند، با ارزش تر است.

حفظ حدیث:

حدثنا محمد بن الحسن بن احمد بن الوليد قال: حدثنا محمد بن الحسن الصغار، عن علي بن اسماعيل، عن عبيد الله الدهقان قال: اخبرني موسى بن ابراهيم المروزي عن أبي الحسن عليه السلام قال: قال رسول الله ﷺ: من حفظ من امتي اربعين حديثاً مما يحتاجون إليه من امر دينهم بعثه الله عز وجل يوم القيامة عالماً فقيهاً ولم يعذبه؛^۱

پیامبر ﷺ فرمود: هر کس از امت من، چهل حدیث در باب نیازهای دینی خود حفظ کند، خداوند در روز قیامت او را عالمی فقیه گرداند و از عذاب وی چشم پوشد.

نقل حدیث:

الحسن بن محمد عن احمد بن اسحاق عن سعدان بن مسلم عن معاوية بن عمار قال: قلت لابي عبد الله عليه السلام رجل راوية لحديثكم يثبت ذلك إلى الناس ويشدده في قلوب شيعتكم ولعل عابداً من شيعتكم ليست له هذه الرواية ايها افضل؟

قال عليه السلام: راوية لحديثنا يثبت في الناس ويشدد في قلوب شيعتنا، افضل من الف عابد؛^۲

معاوية بن عمار گوید: از امام صادق عليه السلام پرسیدم کدام افضل است؟ مردی که سخنان شما را نشر می دهد و آن را در دل شیعیان استوار می کند یا مرد عابدی که چنین نیست؟

۱. بخارالأنوار، ج ۲، ص ۱۵۳، ح ۳؛ الخصال، ج ۲، ص ۵۴۱، ح ۱۵؛ أبواب الأربعين، در منابع حدیثی اهل سنت، این حدیث با اندک تفاوتی نقل شده است. ر.ک: کز الخصال، ج ۱۰، ص ۲۲۵.

۲۲۴، ش ۲۹۱۸۲-۲۹۱۸۹.

۲. الکافی، ج ۱، ص ۳۳، ح ۹.

فرمود: آن که سخن ما را نشر دهد و آن را در دل شیعیان استوار سازد از هزار عابد برتر است.

مذاکره حدیث:

محمّد بن یحیی عن احمد بن محمّد عن عبدالله بن محمّد الحجال عن بعض اصحابه رفعه قال: قال رسول الله ﷺ: تذاکروا وتلاقوا وتحدّثوا فان الحدیث جلاء للقلوب، إن القلوب لترین کما یرین السیف جلاؤها الحدیث^۱

پیامبر ﷺ فرمود: با یکدیگر ملاقات کنید و به گفتگوی حدیث بپردازید، زیرا حدیث دل‌ها را صیقل می‌دهد. دل‌ها زنگار می‌گیرد، مانند شمشیر و صیقل آن حدیث است.

با این همه حدیث در تاریخ خود از دستبرد اغراض و اهداف شوم سیاسی، فرقه‌ای، حرفه‌ای و منافع شخصی مصون نماند و با همه تلاش عالمان مسلمان در پیرایش و پالایش احادیث، حجم معتابیهی از این جعل و تحریف‌ها در کتب باقی ماند و همین دستمایه بسیاری از وسوسه‌گری‌ها علیه اسلام و فرهنگ اسلامی شد.

دوم. آشنایی غریبان با فرهنگ شرقی و به ویژه فرهنگ اسلامی سابقه دیرینه دارد و می‌توان گام‌های نخستین آن را به قرون اولیه اسلام رساند چنانچه مرحله‌ای از پیشرفت و تکاملش به دوران جنگ‌های صلیبی برمی‌گردد.

لکن در این دو قرن اخیر این آشنایی و ارتباط، توسعه و تعمیق پیدا کرد و با جهت‌گیری‌های روشن‌تر دنبال شد. مراکز ویژه اسلام‌شناسی و شرق‌شناسی در

غرب شکل گرفت، کرسی‌هایی از مراکز دانشگاهی به این امر اختصاص یافت، آموزش زبان عربی و فارسی در اولویت قرار گرفت و از آن زمان تعبیر شرق‌شناسی و استشرق به صورت رسمی رواج یافت.

مطالعات مستشرقان با حوزه‌های مختلف علوم و فنون و فرهنگ اسلامی سر و کار پیدا کرد آنان کار خود را از مطالعه پیرامون قرآن و تفسیر، کلام و تصوف، ادبیات و فرق آغاز کردند و به سیره پیامبر، حدیث و فقه و دیگر موضوعات جزئی‌تر چون مسئله زنان استمرار دادند.

یکی از این حوزه‌ها که مطالعات استشرافی پیرامونش عمدتاً با طرح شبهه و ایراد همراه بوده، حوزه مطالعات حدیثی است. می‌توان سبب این امر را در چند امر خلاصه کرد: یکی وجود احادیث جعلی در لایه‌های احادیث، دیگری مسأله منع کتابت در قرن اول از سوی خلفا و سوم قصور کارهای پژوهشی مسلمانان در برخی از زمینه‌ها.

این سه عامل سبب شد که مطالعات مستشرقان در حوزه حدیث با شبهه‌افکنی و مشکل‌سازی همراه باشد و گروهی از مسلمانان را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد.

سوم. از میان مستشرقانی که به مطالعات حدیثی اقبال و اهتمام فراوان داشتند، نام دو تن از مستشرقان در این یکصد و پنجاه سال حدیث‌پژوهی غریبان، همچنان پرآوازه است. یکی گلدزیهر و دیگری شاخت. که بدین نکته پژوهشگران مسلمان و حدیث‌پژوهان غربی اعتراف دارند.

دکتر مصطفی‌الاعظمی که می‌توان او را بهترین پژوهشگر در حوزه نقد پژوهش‌های حدیثی غریبان به شمار آورد می‌گوید:

مستشرقان فرصت معتابیهی را در حوزه مطالعات ادبی و تاریخی صرف کردند و لیکن اهتمام آنان به مطالعات حدیثی به زمان‌های

بسیار اخیر برمی گردد. و شاید بتوان گفت نخستین تلاش درخور این زمینه، کار خاورشناس بلندآوازه گلدزیهر است که در سال ۱۸۹۰ میلادی با عنوان دراسات اسلامیة به زبان آلمانی منتشر شد. این کتاب از آغاز انتشار تاکنون به عنوان انجیل مقدس مورد اهتمام و توجه پژوهشگران بوده. پس از گذشت شصت سال از انتشار کتاب گلدزیهر پروفیسور شاخت وقت فراوانی را صرف پژوهش در احادیث فقهی کرد و کتاب اصول الشریعة المحمدیة را تألیف کرد.

نتیجه این کتاب تشکیک در درستی تمام احادیث فقهی بود. این کتاب برای جهان استشرق انجیل دوم شد....

از آن پس در این سه ربع قرن جز این دو کتاب اثر درخوری از سوی مستشرقان جز مقالاتی اندک منتشر نشده است.^۱

چهارم. بر پایه سه نکته پیشین، مطالعه و نقد و بررسی آثار مستشرقان در زمینه حدیث و به ویژه گلدزیهر و شاخت از اولویت بسیار برخوردار است. بر این ضرورت باید افزود که در دایرة مطالعات شیعی و فارسی تاکنون هیچ کاری عرضه نشده است. این ضرورت ها سبب انتخاب موضوع این کتاب با همه دشواری هایش شد. از یک سو این آثار به زبان عربی و فارسی ترجمه نشده است. از سوی دیگر مطالعات به زبان فارسی و عربی در این زمینه بسیار اندک و نادر است. و اینها کار را بر ما بسی دشوار ساخت.

با این همه با توکل بر خداوند و استمداد از صاحبان حدیث به این کار اقدام شد، بدان امید که روزنه ای را در این عرصه بگشاید.

مطالب این کتاب در سه بخش تنظیم شد و هر بخش نیز دارای دو

فصل است:

۱. دراسات فی الحدیث النبوی، ص ۱۰۱.

بخش اول . کلیات

بخش دوم . نقد و بررسی دیدگاه‌های حدیثی گلدزیهر

بخش سوم . نقد و بررسی دیدگاه‌های حدیثی شاخت

در بخش اول نخست به تاریخچه اشتراق به صورت عام پرداختیم و سپس در فصل دوم آن گزارشی از مطالعات مستشرقان در حوزه حدیث ارائه کردیم. بخش دوم به نقد و بررسی آرای گلدزیهر اختصاص دارد که پس از شرح زندگی‌نامه علمی وی چهار مورد از دیدگاه‌های وی در زمینه حدیث، نقد و بررسی می‌شود.

بخش سوم به نقد و بررسی آرای شاخت می‌پردازد و پس از شرح حال علمی وی چهار نظریه او در زمینه حدیث مورد مطالعه و نقد قرار خواهد گرفت. در پایان از همه کسانی که در به ثمر رسیدن این اثر سهیم بوده‌اند صمیمانه سپاسگزاری می‌کنم و برای آنان از خداوند بزرگ سلامتی و موفقیت آرزو مندم.

سهیلا شینی میرزا

فروردین ۱۳۸۵